

ОКСАНА ШКВИР,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Україна, Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія)

OKSANA SHKVYR,

candidate of pedagogical sciences, assistant professor

(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy)

Науково-дослідна робота як засіб підготовки майбутніх учителів початкових класів до дослідницької діяльності

Research Work as a Means of the Future Primary School Teachers Training to Research Activity

У статті акцентовано увагу на проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення педагогічних досліджень. Відмічено, що потребує глибшого дослідження питання організації науково-дослідної роботи майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах за нових умов. Висвітлено завдання та шляхи організації науково-дослідної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах. Запропоновано педагогічні завдання дослідницького характеру, які можна використовувати на різних етапах навчання студентів. Зосереджено увагу на специфіці структури, змісту та оформлення курсових та дипломних робіт на різних рівнях вищої освіти. Розкрито значення та зміст методичного посібника «Опорно-інструктивні матеріали до написання курсових та дипломних робіт». Зроблено висновок про важливість реалізації принципів професійної спрямованості, наступності, поступового зростання ступеня самостійності в організації навчально-дослідної роботи майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: *науково-дослідна діяльність; навчально-дослідна діяльність; курсова робота; дипломна робота.*

In the article the attention is focused on the problem of training of the future primary school teachers to conducting pedagogical researches. It is noted that the question of organization of scientific-research work of the future primary school teachers in higher educational institutions under the new conditions requires more profound research. The tasks of organization of scientific-research work in higher pedagogical educational institutions have been cleared out. The main ways of scientific-research work of students is determined scientific-research work which is an integral part of the educational process and which is compulsory for all students, and scientific-research work of students outside the educational process, that is their participation in scientific circles. The essence, advantages and forms of educational-research work have been revealed. It was found that the complexity of the content and methods of research work of students depends on the training phase. Pedagogical tasks of the research character, which can be used at different stages of teaching students, have been offered. The course and diploma projects are determined the main types of educational-research work. The attention is focused on the specifics of the structure, content and execution of the course and diploma projects at various levels of higher education. It is found out that both students and their supervisors should take into account the common and significant differences in writing these types of research works. The importance and the content of the methodological manual «Support-Instructive Materials for Writing the Course and Diploma Projects», prepared by us in co-authorship with H. Dudchak, have been revealed. By the specific examples the implementation of the integrated approach to writing different kinds of scientific works has been shown. It is stated that the methodical recommendations in the manual are presented in the form of schemes, tables, theses, which greatly quickens and facilitates the process of individual work of a student as for the learning requirements for writing the course or diploma project. The conclusion about the importance of implementing the principles of professional orientation, continuity, gradual increase of the degree of independence in the organization of educational-research work of the future primary school teachers has been made.

Key words: *scientific-research activity; educational-research activity; course project; diploma project.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сьогодні суттєвих трансформаційних процесів зазнає сфера освіти, оскільки стрімкий розвиток економіки, виробництва та зміни у галузі політики значною мірою впливають на оновлення її змісту та методів. Адекватно реагувати на зміни може вчитель із високим рівнем розвитку дослідницьких якостей, знань та умінь, що сприяє

швидкому освоєнню нового інформаційного поля, дає можливість приймати нестандартні рішення, діяти творчо та ефективно. Це стосується і роботи вчителя початкових класів. Адже за останні роки відбулися суттєві зміни в системі початкової школи: створені варіанти нових навчальних програм і підручників, визначені об'єкти, функції, види контролю та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів. Водночас збільшилась кількість школярів із порушенням постави, зору, серцево-судинної системи, нервово-психічного здоров'я; в учнів початкових класів погіршилась мотивація до навчання; у багатьох першокласників важко відбувається процес адаптації до школи. Тому набуває актуальності проблема підготовки майбутніх учителів-дослідників початкової школи за нових умов.

Означена підготовка значною мірою відбувається у вищих педагогічних навчальних закладах шляхом залучення студентів до науково-дослідної роботи. Така робота у покликана забезпечувати розвиток у майбутніх учителів початкових класів нахилу до пошукової діяльності, до творчого вирішення навчально-виховних завдань у школі, а також формування вмінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання актуальних проблем початкової освіти.

Аналіз досліджень і публікацій... У наукових дослідженнях приділяється відповідна увага професійній підготовці вчителів початкової школи: теоретичним та методологічним засадам підготовки майбутніх учителів початкової школи (К. Авраменко, Ш. Амонашвілі, О. Мороз, О. Савченко, В. Сухомлинський та ін.); проблемам ступеневої освіти вчителів початкових класів (С. Власенко, І. Дарманська, М. Дарманський, Н. Казакова, Л. Хомич та ін.); особливостям підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення науково-дослідної роботи (С. Балашова, П. Горкуненко, Л. Коржова, О. Мельник та ін.).

Однак потребує глибшого дослідження питання організації науково-дослідної роботи майбутніх учителів початкових класів у ВНЗ за нових умов.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у висвітленні особливостей організації науково-дослідної роботи у педагогічних ВНЗ та змісту методичного посібника «Опорно-інструктивні матеріали до написання курсових та дипломних робіт».

Виклад основного матеріалу... Одним із засобів підготовки майбутніх учителів до майбутньої дослідницької педагогічної діяльності є науково-дослідна робота студентів. Ми погоджуємося з думкою Р. Куличенко про те, що науково-дослідна діяльність стає навчальним елементом та своєрідним тренінгом у процесі становлення і розвитку спеціалістів; вона сприяє втіленню пошукового підходу до їх діяльності, розвитку в них навичок побудови соціальних гіпотез, проектів, моделей; оволодіння принципами і методами цієї діяльності [1, с.215].

Науковці (С. Гончаренко, П. Олійник, В. Федорченко та ін.) зазначають, що головними завданнями науково-дослідної роботи у вищому навчальному закладі є такі:

- формування в студентів наукового світогляду, оволодіння методологією та методами наукового дослідження;
- допомога студентам у якнайшвидшому оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у процесі розв'язання практичних завдань;
- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідної роботи;
- розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у практичній роботі;
- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутніх фахівців;
- створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у вищому навчальному закладі резерву вчених, дослідників, викладачів [2].

До основних шляхів науково-дослідної роботи студентів вищих навчальних закладів відносяться

1) науково-дослідна робота, що є складовою навчального процесу і обов'язковою для всіх студентів (написання рефератів, виконання практичних та контрольних робіт, підготовка й захист курсових і дипломних робіт, виконання завдань дослідницького характеру під час виробничої практики на замовлення підприємств тощо);

2) науково-дослідна робота студентів поза навчальним процесом, тобто участь у наукових гуртках, виконанні госпрозрахункових наукових робіт у межах творчої співпраці кафедр факультетів [2].

Зупинимось детальніше на навчально-дослідній діяльності (перший шлях).

Як свідчить аналіз праць науковців (В. Андрущенко, О. Дубасенюк, А. Лігоцького, Н. Ничкало, Л. Пуховської, С. Сисоевої), навчальний процес у вищій школі все більш орієнтується на самостійний пошук студентами нових знань, нових пізнавальних орієнтирів високого рівня складності; все більшого розвитку набуває дослідницька діяльність студентів і творчий процес розв'язання ними пошуково-дослідних і науково-навчальних завдань, тобто науково-дослідна

діяльність стає визначальною у змісті підготовки майбутніх фахівців, зокрема вчителів початкових класів.

Згідно з П. Горкуненко, навчально-дослідна робота студентів – це вид творчої пізнавальної діяльності студентів, які під керівництвом викладача в межах навчального плану оволодівають методами науково-педагогічного дослідження та вміннями їх застосування, знаннями і вміннями, необхідними для самостійного проведення наукового дослідження, розвивають свої творчі здібності і якості особистості [3].

Перевагами навчально-дослідної діяльності є те, що при її організації і проведенні не вимагається виділення спеціального часу. Крім того, навчально-дослідна робота дозволяє включати у творчий процес усіх студентів.

До її форм ми відносимо лекції, семінарські, лабораторні і практичні заняття, підготовка рефератів, доповідей, наукових проєктів, виконання завдань під час педагогічної практики, курсові та дипломні роботи. Для залучення студентів до навчально-дослідної роботи використовуємо такі педагогічні завдання:

- з добору педагогічної літератури за певною темою, складання анотацій окремих першоджерел, їх реферування;
- з узагальнення і систематизації знань, набутих з різних джерел (розробка таблиць, схем);
- з добору методики і методів діагностики досліджуваного вміння, психологічного стану особистості;
- спрямованості на встановлення міжпредметних зв'язків (наприклад, розглянути характеристику якогось поняття або категорії, що дається у філософії, соціології, психології, педагогіці);
- визначення рівнів розвитку педагогічної спостережливості, уяви, мислення;
- вивчення і діагностика якостей особистості;
- діагностики потреби у спілкуванні, здатності до самоуправління в спілкуванні;
- розробка дослідницьких проєктів.

Важливо, щоб ці завдання носили професійно спрямований характер. Результати виконання таких завдань студенти можуть оформляти у вигляді наукових рефератів, доповідей, повідомлень з педагогічних проблем, конспектів лекцій, рецензій, звітів тощо [4].

Зміст і структура навчально-дослідної роботи студентів визначаються наступністю її засобів і форм відповідно до логіки й послідовності навчального процесу, що зумовлює поступове збільшення обсягу і зростання складності набутих знань, умінь і навичок. Складність змісту та методів дослідної роботи студентів залежить від етапу навчання.

Так на першому курсі ми формуємо у студентів уміння аналізувати і конспектувати першоджерела, виділяти головне й другорядне в навчальному тексті, систематизувати навчальний матеріал. На другому курсі вони навчаються пояснювати і доводити причинно-наслідкові зв'язки явищ, порівнювати, узагальнювати, оцінювати педагогічні явища й факти. На третьому курсі майбутні вчителі засвоюють уміння рецензувати і реферувати, складати анотації, доповіді, виступи, мають добре орієнтуватися в довідковій і науковій літературі. На останніх курсах самостійна робота над темою дипломної роботи потребує від студентів умінь практичної діяльності (експериментування, спостереження, моделювання, аналогія тощо).

Основними видами науково-дослідної (навчально-дослідної) роботи студентів є написання курсових та дипломних робіт.

Творча, наближена до наукового осмислення курсова або дипломна робота повинна бути індивідуалізованою з урахуванням рівня творчих можливостей та наукових здібностей студента, його навчальних здобутків, інтересів, навчальної активності.

У процесі ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів курсові роботи виконуються на початковому та бакалаврському, дипломні роботи – на бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти. Курсова робота є самостійним навчально-науковим дослідженням студента, виконаним з певної дисципліни професійного спрямування. Її мета – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання, та їх застосування у комплексному вирішенні конкретного фахового завдання. Курсова робота виконується з певної навчальної дисципліни. Студенти вивчають літературу і розробляють пропозиції, що містять елементи новизни з теми роботи; узагальнюють передовий педагогічний досвід, застосовують емпіричні та математичні методи, інформаційні технології. Згодом ці елементи наукового пошуку мають бути розширені у дипломній роботі, адже саме це є свідченням здатності і підготовленості студента до теоретичного осмислення актуальності обраної теми, її науково-прикладного значення, до виконання самостійного наукового дослідження і застосування отриманих результатів у практичній діяльності початкової школи. Тому тематика дипломних робіт має відповідати спеціальності майбутнього фахівця та бути тісно пов'язаною з тематикою науково-

дослідних робіт кафедри та з інтересами початкової школи, на базі якої студент виконує дипломну роботу.

Дипломна робота є завершальним етапом освіти випускника вищого навчального закладу, і як одна зі спеціальних форм наукової роботи вона має свої кваліфікаційні ознаки. Виконання такої роботи є не стільки вирішенням наукової проблеми, скільки свідченням того, що її автор навчився самостійно вести науковий пошук, бачити професійні проблеми і знає найбільш загальні методи та прийоми їх розв'язування [4].

Структура, зміст та оформлення цих видів наукових робіт має багато спільного. Однак є і суттєві відмінності та особливості щодо структури, обсягу, наукового апарату, змісту, котрі слід враховувати як студентам, так і науковим керівникам при написанні та захисті курсових і дипломних робіт.

З метою допомоги студентам та керівникам достатньо швидко розібратися у специфіці написання цих видів робіт на кожному рівні вищої освіти нами у співавторстві з Г. Дудчак було розроблено методичні посібники «Опорно-інструктивні матеріали до написання курсових та дипломних робіт». У ньому реалізовано інтегрований підхід до написання різних видів наукових робіт, а також принципи наступності, послідовності, доступності та наочності. Зміст посібника включає три розділи:

1.Характеристика самостійної науково-дослідної діяльності студентів.

2.Загальні рекомендації до написання курсових та дипломних робіт в умовах ступеневої освіти.

3.Підготовка до захисту та захист наукової роботи [5].

Методичні рекомендації представлені у вигляді опорних схем, таблиць, тез, що значно прискорює та полегшує процес самостійної роботи студента з вивчення вимог до написання курсової або дипломної роботи.

Вважаємо за доцільне представити деякі положення зазначеного посібника.

Визначення наукового апарату дослідницької роботи

Невід'ємною частиною вступу у дослідницькій роботі є науковий апарат.

Складові наукового апарату залежать від виду роботи (курсозна чи дипломна) та ступеня вищої освіти («молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр»).

Курсові роботи

№ з/п	Ступень вищої освіти	Складові наукового апарату
1.	«молодший бакалавр»	мета, завдання, методи дослідження, структура роботи
2.	«бакалавр»	об'єкт, предмет, мета, завдання, методи дослідження, апробація дослідження, структура роботи

Дипломні роботи

№ з/п	Ступень вищої освіти	Складові наукового апарату
1.	«бакалавр»	об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза (якщо є), методи дослідження, база проведення дослідно-експериментальної роботи, апробація дослідження, структура роботи
2.	«магістр»	об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза (якщо є), методи дослідження, теоретичне значення дослідження, база проведення дослідно-експериментальної роботи, апробація дослідження, структура роботи

Вимоги до написання вступу

Вступ – це розділ, що передує основній частині дослідницької роботи та створює в цілому уявлення про її зміст. Орієнтований обсяг вступу для курсових робіт – 2-3 сторінки, для дипломних робіт – 4-5 сторінок .

Складові вступу:

1.Актуальність проблеми

2.Ступінь дослідженості проблеми

3.Науковий апарат, елементи якого були зазначені вище

Актуальність дослідження доводиться шляхом:

– вивчення державних документів;

– виявлення недоліків, які існують в сучасній педагогічній практиці;

– визначення суперечностей в освітньому процесі.

Ступінь дослідженості проблеми визначається на основі переліку прізвищ вчених (в алфавітному порядку), які причетні до розробки досліджуваної проблеми. У дипломних роботах бажано не тільки називати прізвища вчених, але й визначати ті аспекти проблеми, які ними достатньо досліджені [5].

Висновки... Таким чином, важливим шляхом науково-дослідної роботи майбутніх учителів початкових класів є навчально-дослідна, що здійснюється на аудиторних заняттях і у процесі написання курсових та дипломних робіт. Основними принципами організації такої роботи є професійної спрямованості, наступності, поступового зростання ступеня самостійності.

Набуття майбутніми вчителями початкових класів у процесі навчання у ВНЗ досвіду дослідницької праці може стати початком серйозних пошуків та перетворитися у справу всього життя. Як зазначав О. Сухомлинський, що майстром педагогічної праці стає той, хто відчув у собі дослідника [6].

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Куличенко Р. М. Профессиональное становление и развитие института социальных педагогов в России: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Раиса Михайловна Куличенко. – М., 1998. 399 с. / Kulichenko R. M. *Professional'noe stanovlenie i razvitie instituta social'nykh pedagogov v Rossii (Professional forming and development of the institute of social pedagogues in Russia)*, Moscow, 1998, 399 p. [in Russian].

2. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. / С. У. Гончаренко, П. М. Олійник, В. К. Федорченко та ін.; за ред. С. У. Гончаренка, П. М. Олійника. – К. : Вища шк., 2003. – 323 с. / *Metodyka navchannia i naukovykh doslidzhen u vyshchii shkoli (Methods of teaching and scientific researches in high school)*, Kyiv, 2003, 323 p. [in Ukrainian].

3. Горкуненко П. П. Підготовка студентів педагогічного коледжу до науково-дослідної роботи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / П. П. Горкуненко. – Вінниця, 2007. – 265 с. / Horkunenko P. P. *Pidhotovka studentiv pedahohichnoho koledzhu do naukovo-doslidnoyi roboty (Preparation of students of pedagogical college to scientific-research work)*, Vinnytsia, 2007, 265 p. [in Ukrainian].

4. Коханко О. М. Основи науково-педагогічних досліджень : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Октавіан Михайлович Коханко. – Хмельницький : ХНУ, 2005. – 254 с. / Kokhanko O. M. *Osnovy naukovo-pedahohichnykh doslidzhen (Fundamentals of scientific-pedagogical researches)* Khmelnytskyi, 2005, 254 p. [in Ukrainian].

5. Опорно-інструктивні матеріали до написання та захисту курсових і дипломних робіт : метод. реком. / укладачі О. Л. Шквир, Г. І. Дудчак. – Хмельницький : ХГПА, 2015. – 40 с. / *Oporno-instruktyvni materialy do narysannia ta zakhystu kursovykh i dyplomnykh robot (Support-instructive materials for writing and defence of course and diploma projects)*, Khmelnytskyi, 2015, 40 p. [in Ukrainian].

6. Сухомлинський В. О. Павльська середня школа : вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т.4. – С.7–390. / Sukhomlynskyi V. O. *Pavlyska serednia shkola (Pavlysk secondary school)*, Kyiv, 1976, Part 4, pp.7–390. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «25» лютого 2016 р.

Стаття прийнята до друку «10» березня 2016 р.

Рецензенти:

Зданевич Л. – доктор педагогічних наук, професор
Романишина Л. – доктор педагогічних наук, професор

Шквир Оксана – доцент кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент, e-mail: shkvyr@ukr.net

Shkvyr Oksana – assistant professor of the department of pedagogy and psychology of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, candidate of pedagogical sciences, assistant professor, e-mail: shkvyr@ukr.net

Цитуйте цю статтю як:

Шквир О. Науково-дослідна робота як засіб підготовки майбутніх учителів початкових класів до дослідницької діяльності / Оксана Шквир // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 197–201.

Cite this article as:

Shkvyr O. Research Work as a Means of the Future Primary School Teachers Training to Research Activity, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 197–201.